

بررسی نقش علوم دینی بر سبک زندگی اسلامی ایرانی

صنم نجفی کارشناسی حوزوی سطح دو، زینب بهنام کارشناسی حوزوی سطح

چکیده

در پژوهش حاضر تلاش شده است تا نقش آموزه‌های دینی در شکل‌گیری سبک زندگی مردم ایران مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. این مقاله از روش‌های توصیفی - تحلیلی بهره برده و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و تحلیل متون اسلامی، به بررسی تأثیرات دین اسلام بر ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی ایرانیان پرداخته است. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد که با حضور دین مبین اسلام در ایران، توجه به اصول عقلانی و آرمان‌های جمعی به‌منظور دستیابی به سعادت دنیوی و اخروی، همواره اولویت اصلی بوده است. در این راستا، ارزش‌های الهی و جست‌وجوی کمال‌طلبی و خوشبختی حقیقی در رأس این آرمان‌ها قرار داشته و تأکید زیادی بر آن‌ها شده است.

یافته‌ها نشان می‌دهند که رعایت آموزه‌های دینی نه تنها موجب آرامش درونی و تقویت روحیه فردی می‌شود، بلکه در ابعاد مختلف زندگی اجتماعی و اقتصادی نیز تأثیرگذار است. این آموزه‌ها موجب ارتقای آرامش قلبی، اقتصادی، اجتماعی و حتی جسمی افراد می‌شود و در نهایت به بهبود کیفیت زندگی فردی و اجتماعی می‌انجامد. از سوی دیگر، پژوهش‌ها نشان می‌دهند که دین اسلام می‌تواند در رفع بسیاری از مشکلات روحی و روانی جامعه مؤثر باشد. آموزه‌های دینی نه تنها بر فرد، بلکه بر جامعه نیز تأثیرات عمیقی دارند که موجب ارتقای سطح سلامت روانی و اجتماعی افراد می‌شود.

در این راستا، وجود فرهنگ دینی و اسلامی در ایران، به‌عنوان عاملی بازدارنده در مقابل بسیاری از ناهنجاری‌های اجتماعی، نقش مهمی ایفا می‌کند. آموزه‌های دینی به‌ویژه در زمینه‌های اخلاقی و اجتماعی، موجب تقویت هنجارهای اجتماعی و مقابله با مشکلات فرهنگی می‌شوند. همچنین، می‌توان اذعان داشت که آموزه‌های دینی عامل بسیار مهمی در جهت رشد و شکوفایی جامعه اسلامی ایران بوده و گام‌های مؤثری در راستای توسعه پایدار اجتماعی برداشته است.

این نتایج حاکی از آن است که دینی بودن جامعه ایرانی و رعایت اصول و ارزش‌های اسلامی نه تنها موجب بهبود وضعیت فردی افراد می‌شود، بلکه در ارتقای سلامت اجتماعی و پیشرفت کشور نیز تأثیرگذار است. از این رو، ترویج و تقویت آموزه‌های دینی در جامعه ایرانی می‌تواند به حل بسیاری از مشکلات اجتماعی و ایجاد بستری مناسب برای توسعه پایدار کمک کند.

واژه‌های کلیدی: دین مبین اسلام، علوم دینی، سبک زندگی، ایرانی اسلامی

۱- مقدمه

انسان ترکیبی از روح و جسم است. خداوند با حکمت ویژه خود انسان را برای هدفی والا آفریده است. هدف از آفرینش و زندگی به‌ثمر رسیدن شخصیت انسان در گذرگاه ابدیت و قرارگرفتن او در جاذبه کمال ربوبی است. انسان برای رسیدن به رشد معنوی خود و تأمین نیازهای روحی در کنار نیازهای جسمی‌اش نیازمند راهنمایی و ارشاد است. دین ایفاگر چنین نقشی است. دین به انسان برنامه‌هایی را عرضه می‌دارد تا نیازهایش را تأمین نماید. نیازهایی که بدون آنها نیل به کمال معنوی ممکن نیست (یوسفی تازه‌کندی، عباس، ۱۳۹۱: ۱) از دیدگاه اسلام انسان در پیمودن راه کمال و تقرب، همواره به سه امر مرتبط به یکدیگر یعنی فرد جامعه و عالم هستی سروکار دارد. انسان خود نیز از سه بعد جسمانی عقلانی و نفسانی تشکیل شده است (طاهریان، طاهره، ۱۳۸۹: ۷) منبع و سرچشمه ارزش‌های هر جامعه‌ای دین و اعتقادات مذهبی در برگیرنده آن جامعه است و همان‌طور که می‌دانیم داشتن باور مذهبی و پیروی از آن نیاز انسان و به نقل از ساچمن^۱ و ماتیوز^۲ (۲۰۰۵) این نیاز در همه دوران‌ها و در همه جوامع مطرح بوده است (حسین‌زاده، داوود، همکاران، ۱۳۹۱: ۵۴) در واقع وجود یک برنامه آموزه‌ها و تعالیم اسلامی بهترین و کامل‌ترین تعالیم آسمانی است و ممکن نیست که جامع‌تر از آن به فکر هیچ مشروع و قانون‌گذاری برسد (کاظمیان، زیبا؛ ۱۳۹۱: ۱۲۵) دین مبین اسلام و آموزه‌های ارزشمند اسلامی آن سعی در سعادت‌مندی اخروی و دنیوی تمامی جوامع بشری دارند. یکی از اهداف والای دین مبین اسلام سبک زیستن صحیح و مناسب زندگی انسان در جهان مادی و معنوی می‌باشد هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیرگذاری ابعاد گوناگون فرهنگ و آموزه‌های دینی بر سبک زندگی ایرانی اسلامی می‌باشد که بر مبنای روش‌های توصیفی تحلیلی و مطالعات کتابخانه‌ای صورت پذیرفته است.

^۱ -Sachman

^۲ -Mutivas

۲- مبانی نظری تحقیق

۲-۱- سبک زندگی^۳

سبک زندگی به عنوان یکی از اصلاحات علوم اجتماعی پیوند مستقیم و وثیقی با مجموعه‌ای از مفاهیم دارد؛ مفاهیمی مانند عینیت و ذهنیت فرهنگی و جامعه فرهنگ عینی و ذهنی صورت شکل و محتوا رفتار و معنا (نگرش، ارزش و هنجار) اخلاق و ایدئولوژی سنت و نوگرایی شخصیت و هویت فردی و جمعی وراثت و محیط فردیت و عمومیت خلاقیت و باز تولید و مصرف طبقه و قشر (بندی) اجتماعی زیبایی‌شناسی سلیقه و نیاز منزلت و مشروعیت و بدون شناخت این روابط درک درستی از سبک زندگی و نظریه‌های مربوط به آن دست نخواهد آمد. در زبان‌های مختلف از ترکیب سبک زندگی در شکل‌های مختلف یاد شده است در زبان‌های آلمانی (Lebenstill) و در زبان انگلیسی در شکل Living of Style استفاده شده است. این ترکیب از دو واژه (سبک^۴) و (زندگی^۵) تشکیل می‌شود. معنای لغوی واژه زندگی روشن است. اما در تعریف واژه سبک در لغت‌نامه‌ها معانی گوناگونی درج شده است که البته ریشه در علوم مختلف دارد (مهدوی کنی، محمد سعید، ۱۳۸۶: ۲۰۰۲۰۱) مفهوم سبک زندگی که امروزه به یکی از مفاهیم بنیادین در تحلیل‌های اجتماعی تبدیل شده است. (آزاده ارمکی ۱۳۸۶: ۲۱ ربانی و شیرینی ۱۳۸۸: ۱۱) یکی از حوزه‌های جدید و مهم مطالعاتی محسوب می‌شود که در سال‌های اخیر توجه عده قابل‌ملاحظه‌ای از محققان اجتماعی را به خود جلب کرده است (شکوری ۱۳۸۵) بر اساس تعریف لسللی^۶ و دیگران رفتارهایی که با قشر بندی حیثیتی و اعتباری مرتبط است. سبک زندگی نامیده می‌شوند. سبک زندگی فقط آنچه یک فرد دارد نیست؛ بلکه چگونگی نمایش آنها توسط فرد است. سبک زندگی هم الگوهای مصرف را شامل می‌شود و هم قدرتی که از این ناحیه کسب می‌شود. سلیقه آداب معاشرت و مد نشانه‌های داشتن جایگاهی در نردبان اجتماعی و نمادهای مرتبط با سبک زندگی هستند (انستی و همکاران ۱۹۹۴: ۳۶۸)

همچنین بر اساس تعریف چنی^۷، سبک زندگی رابطه مستقیمی با هویت افراد دارد به نظر وی سبک زندگی زبان هویت اجتماعی در فرهنگ فرد است روشی نمایشی که فقط خود را مشخص می‌کند (چنی، ۱۹۹۴، ۱۹۱)

۲-۲- تعاریف سبک زندگی از نظر مقام معظم رهبری آیت‌الله خامنه‌ای مدظله‌العالی

در سخنان مقام معظم رهبری که در تاریخ ۲۳ تیرماه ۱۳۹۱ در جمع جوانان استان خراسان شمالی ایراد فرمودند، ایشان به اهمیت سبک زندگی به عنوان یکی از ابعاد پیشرفت اسلامی و انسانی تأکید کردند. ایشان فرمودند که سبک زندگی نه تنها به رفتارهای فردی، بلکه به تمام شئون اجتماعی، فرهنگی و حتی سیاسی انسان‌ها ارتباط دارد. از نگاه ایشان، سبک زندگی و شیوه زیستن، بخش اصلی و حقیقی تمدن انسانی است. این سخنان دربردارنده نکات کلیدی هستند که می‌توان آن‌ها را در موارد مختلف به کاربرد و نیز از اشاعه رفتارهای نامناسب اجتماعی پیشگیری نمود (فرزندی فرانک و جهانگیر، ۱۳۸۸: ۵۵)

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در این سخنان بیان می‌کنند که سبک زندگی تابع تفسیر ما از زندگی است. هر هدفی که برای زندگی خود تعیین کنیم، به طور طبیعی، سبک زندگی خاصی را به ما پیشنهاد می‌دهد. در ادامه، ایشان اشاره می‌کنند که سبک زندگی اسلامی باید به طور خاص در نظر گرفته شود؛ زیرا این سبک زندگی به ما کمک می‌کند که در مسیر رستگاری، فلاح و نجات حرکت کنیم.

رهبری انقلاب اسلامی همچنین بر اهمیت پرداختن به ابعاد مختلف زندگی در این سبک تأکید دارند. ایشان در این سخنان، برخی از بخش‌های اصلی تمدن را که به نوعی به سبک زندگی مرتبط هستند، معرفی می‌کنند. این بخش‌ها شامل رفتار در محیط‌های مختلف مانند:

✓ خانواده و ازدواج،

^۳ -Lifestyle

^۴ -Style

^۵ -Life

^۶ -Leslie

^۷ -Cheney

- ✓ نوع مسکن و لباس،
- ✓ الگوی مصرف و خوراک،
- ✓ تفریحات،
- ✓ روش‌های کسب و کار،
- ✓ رفتار با افراد مختلف مانند پدر و مادر، همسر، فرزند، همکار، رئیس، مرئوس، پلیس، مأمور دولت، دوستان و دشمنان
- ✓ نظافت و طهارت،
- ✓ و حتی سبک سفرها و ارتباط با بیگانگان.

این رفتارها و شیوه‌ها در واقع متنی از زندگی انسانی و اجتماعی هستند که به سبک زندگی هر فرد و جامعه شکل می‌دهند. از نگاه مقام معظم رهبری، حتی اگر فردی اعتقاد به معنویت و رستگاری نداشته باشد، برای داشتن زندگی راحت، امن و با سلامت روانی و اخلاقی، باز هم نیاز است که به سبک زندگی توجه شود. ایشان این موضوع را یکی از مسائل اساسی و مهم دانسته و بر لزوم تغییر و بهبود آن در جامعه تأکید دارند.

مقام معظم رهبری در سخنان خود تأکید دارند که **سبک زندگی** بر اساس اهداف و تفسیرهای ما از زندگی شکل می‌گیرد و می‌تواند بر تمامی ابعاد زندگی انسانی از جمله روابط خانوادگی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تأثیر بگذارد. ایشان به این نکته اشاره می‌کنند که حتی در صورت عدم اعتقاد به **معنویت**، اهمیت به **سبک زندگی** همچنان ضروری است، چرا که برای داشتن زندگی با آرامش روانی و اخلاقی، باید به شیوه‌های صحیح زیستن توجه کرد

۳-۲ سبک زندگی از نظر تورشتاین وبلن^۸

از دیدگاه تورشتاین وبلن، داشتن سبکی خاص به معنای چیزی بیشتر از علایق خاص فراغت است. داشتن سبک زندگی خاص و خودنمایی برای نشان دادن تعلق به گروهی خاص در جامعه به برجسته کردن تمایزهای گروه‌های دیگر منجر شده است. به نظر وی ثروت مهم‌ترین عامل کسب منزلت است که باید نمود خارجی داشته باشد و بهترین نمود آن «مصرف تظاهری و نمایشی» است. برای نمونه، افراد با نوع پوشش، آرایش و زیورآلات، خود و طبقه خود را از سایرین متمایز می‌کنند (نیازی و کارکنان نصرآبادی، ۱۳۹۰: ۱۸۵).

به نظر وبلن طبقه مرفه یا تن‌آسای، ابتدا از طریق کسب مال و ثروت تشکیل شد. ثروت بیشتر قدرت بیشتری را برای این طبقه به همراه آورده است. داشتن ثروت اگرچه منبع منزلت بوده است، لیکن نشان دادن این ثروت افتخارآمیز است. به نظر وی فراغت خودنمایانه که از طریق اشتغال فرد به کارهای غیرتولیدی نمایش داده می‌شد، نشان‌دهنده ثروت فرد بود. کار غیرتولیدی نشان می‌داد که فرد برای فراغت و تفریح کار می‌کند و اشتغال به کار مولد به طبقات پایین‌تر اختصاص دارد. فراغت خودنمایانه در اجتماعات کوچک کاربرد داشت، ولی در جامعه شهری امکان نمایش ثروت از این طریق میسر نبود. در مرحله شهرنشینی این مصرف خودنمایانه است که در خدمت نشان دادن ثروت قرار می‌گیرد. وبلن فکر می‌کرد که طبقات مرفه بدین‌وسیله به اقتدار هنجاری دست می‌یابند و خود را به الگوی جامعه تبدیل می‌کنند (رستمی و اردشیرزاده، ۱۳۹۲: ۱۲).

وبلن پدیده «مد» را نیز به کمک انگیزش‌های اجتماعی رفتار رقابت‌آمیز تبیین می‌کرد. مد مختص به طبقه بالایی است که می‌خواهد نشان دهد برای کسب درآمد مجبور به کارکردن نیست. مد در سطح جامعه توسعه می‌یابد و از سوی طبقات پایین‌تر تقلید می‌شود. طبقات بالاتر نیز برای حفظ موقعیت اجتماعی خود صور جدیدتری از الگوهای مصرف می‌آفرینند. «به‌روز بودن» معیاری است که طبقه مرفه برای بازتولید جایگاه مرفه مسلط خود تعریف می‌کند (همان منبع).

دو پدیده دیگر که وبلن آنها را به کمک نظریه خود تبیین می‌کند عبارت‌اند از تجمل‌گرایی زنان و برخی فعالیت‌های ثروتمندان. در نظر وبلن در زمانه او مردان آمریکایی قدرت و ثروت خود را از طریق زنانشان نمایش می‌دادند. این ایده وبلن بازتولید پدرسالاری در قالب‌های زیرکانه‌تر است. زنان هم از طریق اقتباس الگوی مصرفی و هم ترتیب دادن منزل و خانه‌ای که احترام دیگران برای قدرت و ثروت شوهر را برانگیزد، پدرسالاری موروثی را باز تولید می‌کنند. وبلن سبک زندگی را پدیده‌ای گروهی می‌داند، چیزی که محصول تعلق طبقاتی بوده و ماهیت مستقلی نیز ندارد و نمودی از وجود طبقاتی است (همان منبع).

به‌هرحال وبلن تنها جامعه‌شناس کلاسیکی است که به تحلیل پدیده مصرف پرداخته و به همین دلیل در مباحث مربوط به مصرف و سبک زندگی جایگاه

^۸ - Thorstein Veblen

خاصی را داراست (همان منبع). به نظر ویلن مصرف چشمگیر، تن‌آسانی چشمگیر و نمایش چشمگیر نمادهای بلندپایگی، وسایلی هستند که انسان‌ها با آنها می‌کوشند تا در چشم همسایگان برتر جلوه کنند و در ضمن برای خودشان نیز ارزش بیشتری قائل شوند، چرا که مصرف چشمگیر کالاهای گران‌قیمت، وسیله کسب آبرومندی برای نجیب‌زادگان تن‌آسان است (نیازی و کارکنان نصرآبادی، ۱۳۹۲: ۱۸۶). ویلن در جایی سبک زندگی فرد را الگوی رفتار جمعی می‌داند - این رفتارها از جنس رسوم و عادات اجتماعی و روش‌های فکری‌اند - او در جای دیگر سبک زندگی فرد را تجلی رفتاری مکانیسم روحی، عادات می‌داند

۴-۲- سبک زندگی از نظر ماکس وبر^۹

در میان جامعه‌شناسان کلاسیک تنها کسی است که بدون هیچ‌گونه اندیشه مبسوطی درباره مصرف و نقش آن در دنیای مدرن از مفهوم سبک زندگی استفاده کرده است. وبر برای بررسی قشربندی اجتماعی سه مفهوم طبقه، گروه منزلت و حزب را معرفی می‌کند. وبر و دنباله روان اندیشه وی به مباحثاتی درباره منزلت دامن زده‌اند.

مفهوم سبک زندگی حاصل بسط تعاملات وبر درباره گروه‌های منزلت است. به اعتقاد تأمین ماکس وبر واژه سبک‌های زندگی را برای اشاره به شیوه‌های رفتار، لباس پوشیدن، سخن گفتن، اندیشیدن و نگرش‌هایی که مشخص‌کننده گروه‌های منزلتی متفاوت بودند و در ضمن الگویی برای کسانی که می‌خواستند جزئی از این گروه‌های منزلتی متفاوت باشند، به کار گرفت (همان منبع).

دنيس رانگ^{۱۰} در مقاله‌ای در مورد اندیشه‌های وبر می‌گوید: «منظور وبر از سبک زندگی، ارزش‌ها و رسم‌های مشترکی است که به گروه، احساس هویت جمعی می‌بخشد». جیمز مک کی^{۱۱} در مورد دیدگاه وبر می‌گوید: «آنچه وبر سبک زندگی می‌نامد به روش‌هایی بازمی‌گردد که طبقات و گروه‌های هم‌رتبه از نوعی از زندگی پدید می‌آورند؛ بنابراین، وبر سبک زندگی را معادل قشر اجتماعی نمی‌داند، بلکه معرف آن می‌شناسد. به بیان دیگر، آن را چیزی معرفی می‌کند که مرزهای نامشخص موقعیت و قشر اجتماعی را تعیین می‌کند. وبر، سبک زندگی را از جنس رفتار می‌داند که تمایلات، آن را هدایت می‌کند و فرصت‌های زندگی بستر بروز آن را فراهم می‌نماید» (همان منبع: ۱۵).

به این ترتیب وبر، دایره مفاهیم تحلیل قشربندی اجتماعی را وسعت بخشید. به کمک مفاهیم وبر می‌توان نابرابری‌ها و تفاوت‌ها را در سطح عمودی و افقی دنبال کرد. برای مثال مفهوم مارکسی طبقه قادر است جامعه را به صورت عمودی و سلسله‌مراتبی طبقه‌بندی کند، اما مفهوم منزلت قادر است تنوع منزلت‌ها را درون یک واحد طبقاتی بسنجد و مفهوم سبک زندگی قادر است تنوع رفتارها در درون یک واحد منزلتی یا طبقاتی را بخش‌بندی نماید؛ بنابراین به‌زعم وبر، سبک‌های زندگی علاوه بر آنکه موجب تفاوت بین گروهی می‌شوند به برتری‌های منزلتی و طبقاتی مشروعیت می‌بخشند. گروه‌های منزلت و طبقات از طریق سبک‌های زندگی به گروه‌های مرجع تبدیل می‌شوند و معیارهای قضاوت اجتماعی و ارزیابی اخلاقی را نیز تعریف می‌کنند (همان منبع).

دست‌آورد دیگر وبر، تأکید نهادن بر کارکرد سبک‌های زندگی در جهت انسجام بخشیدن به گروه‌های اجتماعی است. در نظر وبر، افرادی که سبک زندگی مشابهی دارند نوعی انسجام گروهی را که ناشی از شباهت در رفتار و الگوی مصرف است تجربه می‌کنند. این انسجام گروهی می‌تواند به سرمایه اجتماعی نیز تبدیل شود. وجه دیگر انسجام اجتماعی ناشی از سبک زندگی مشابه، ناظر بر تبدیل شدن سبک‌های زندگی به خرده‌فرهنگ است. به عقیده آنسباخر^{۱۲}، وبر سبک زندگی را چنان به کار می‌برد که گویی از خرده‌فرهنگ سخن می‌گوید (همان منبع).

۵-۲- تعریف سبک زندگی دینی

شیوه زندگی با سبک زیستن منعکس‌کننده گرایش‌ها تمایلات رفتارها عقاید و ارزش‌های یک فرد جامعه است و مجموعه‌ای از طرز تلقی‌ها عادات نگرش‌ها سلیقه‌ها معیارهای اخلاقی و سطح اقتصادی در کنار یکدیگر سبک زندگی فرد یا گروهی را می‌سازند. بر این اساس سبک زندگی دینی عبارت است از زیست فردی یا اجتماعی انسان‌ها بر مبنای باورهای دینی (همان، ۷۴)

^۹ - Max Weber

^{۱۰} - Dennis Rong

^{۱۱} - James McKay

^{۱۲} - Ansbacher

۳- معیارهای تاثیرگذار دین بر سبک زندگی

جایگاه دین در زندگی اجتماعی مسلمانان دین دو نوع کارکرد دارد: یکی تنظیم رفتارهای فردی برای خیر همگان دیگری بر انگیزش احساس اشتراک و وحدت اجتماعی از این رو مناسک دینی بیان تکراری وحدت و کارکردهایی است که اشتراک اجتماعی را تحکیم می بخشد همپلتون (ملکی ۱۳۷۷: ۱۷۰)

اهمیت دین در تقویت و شکل دهی به رفتارهای مسلمانان در تمام پیچ و خم های زندگی انسان غرایض شخصی از غرایز اجتماعی قوی تر است. کار بزرگ دین این است که از راه شعائر دینی و تعالیم اخلاقی و بشارت به بهشت و ترس از دوزخ، انگیزه ها و دواعی به حال نوع را حمایت کند (دورانت ویل^{۱۳} ۱۳۷۱: ۴۴۴-۴۴۲)

اثر بخشی منیت دین بر سبک زندگی اسلامی دین مانند اخلاق و قانون بخش مهم و حتی اساسی دستگاه اجتماعی و جزئی از آن نظام پیچیده ای است که انسان ها با آن می توانند در یک تنظیم سامان مند روابط اجتماعی با هم زندگی می کنند. (همان ۱۹۸)

آموزه های دینی و باورهای اسلامی

باور، چیزی بیش از علم و آگاهی است... مرحله است که در جان آدمی رسوخ میکند و اعتقاد قلبی او را شکل می دهد. باورها در واقع همان ایمان افراد هستند علوی و اعتصامی ۱۳۸۸ (۸۵) ایمان حالتی است قلبی و روانی که در اثر دانستن یک مفهوم و گرایش به آن حاصل می شود و با شدت و ضعف هر یک از این دو عامل کمال و نقص می پذیرد (پیروز، علی آقا همکاران، ۱۳۸۳، ۳۷۵، ۳۷۴)

۱-۳- اسلام و جامعیت آن

از دیرباز، اندیشمندان و متفکران مختلف در حوزه های مختلف مانند عرفان، فلسفه، روان شناسی، جامعه شناسی و به طور کلی تمام مکاتب فکری در شرق و غرب، تلاش کرده اند راه حل هایی برای برآوردن نیازهای گوناگون انسان ارائه دهند. اما متأسفانه بسیاری از این دیدگاه ها، به دلیل تضاد یا نگرش های جزئی نگرا، نه تنها قادر به حل مشکلات انسان نبوده اند، بلکه گاهی به پیچیده تر شدن مسائل نیز دامن زده اند. در مقابل، دین مبین اسلام به عنوان یک دین جامع و کامل، تمامی نیازهای انسانی اعم از مادی و معنوی را به طور هم زمان مورد توجه قرار می دهد و آن ها را به طور هماهنگ و متوازن با یکدیگر مطرح می سازد.

انسان شناسی اسلام به گونه ای است که نه تنها انسان را به عنوان موجودی تک بعدی نمی بیند، بلکه به تمام ابعاد وجودی او توجه دارد و این ابعاد را به عنوان یک کل یکپارچه در نظر می گیرد. در حالی که بسیاری از مکاتب دیگر، به دلایل مختلف، به افراط یا تفریط در توجه به برخی از این نیازها پرداخته اند، اسلام همواره به توازن و اعتدال در این زمینه ها پایبند است. در حقیقت، اسلام هیچ گاه برای یک نیاز بیش از حد اصالت قائل نمی شود و هم زمان از ارزش و اعتبار سایر نیازها نیز کاسته نمی کند (حسن پور نمر، سعید، ۱۳۹۲: ۵).

برای اثبات این دیدگاه، شواهد فراوانی وجود دارد که نشان می دهند دین اسلام چگونه به برآوردن نیازهای مختلف انسان توجه کرده و راهکارهایی را برای پاسخگویی به آن ها ارائه داده است. از جمله این شواهد، می توان به موارد زیر اشاره کرد

نمودار ۱۱ بررسی روند تأثیرگذاری آموزه های دینی بر سبک زندگی انسان مآخذ بر اساس تحلیلی از نگارنده از همان ۱۸۵۹۵

۲-۹-۸- دوری از اسراف و تبذیر

از آنجایی که منابع مصرف در عالم کمیاب و استفاده بی‌رویه از آن سرمایه، مصرف میانه روانه را هم با مشکل مواجه و توازن میان منابع و مصرف را متزلزل می‌نماید، عقل و نقل حکم می‌کند در شیوه مصرف خود تجدیدنظر نمائیم تا موازنه عقلی میان منابع و مصرف را ترسیم نماید (همان منبع). اسراف به معنای افراط و تجاوز از حد در هر کاری است و تبذیر که به معنای پراکندن و بذر افشانی است، به کنایه برای ضایع کردن ثروت به کار رفته می‌شود. دو عمل یاد شده از نظر عرف و عقل و منطق، نکوهیده و محکوم‌اند و از دیدگاه شرع مقدس نیز به شدت مورد نکوهش قرار گرفته‌اند. منابع نعمت است و مصرف بی‌رویه از منابع کفران نعمت و ناسپاسی. اسراف نه تنها منابع را افزایش نمی‌دهد، بلکه آن را ضایع و نابود می‌سازد و از آن می‌کاهد. منابع هر کشوری سرمایه ملی آن کشور به حساب می‌آید. مدیریت صحیح بر منابع و مصرف ضامن حفظ سرمایه است و بی‌خیالی و بی‌تفاوتی نسبت به منابع و مصرف، بی‌تفاوتی نسبت به سرمایه ملی است. ای بسا بسیاری از بلایای طبیعی مثل قحطی و خشکسالی در جهان علاوه بر این که بخشی از آن به توزیع ناعادلانه و ظالمانه منابع و ثروت مربوط می‌باشد، بخشی هم مربوط به کفران و بی‌رویه استفاده کردن منابع در مصارف مسرفانه است (همان منبع).

۱۰- تاثیر گذاری آموزه‌ها و اعتقادات دینی بر سطح و سبک زندگی جامعه

اهمیت اعتقادات دینی در جامعه به‌وضوح آشکار است، چرا که مسائل اعتقادی تأثیرات عمیقی بر بهبود بسیاری از مشکلات روانی، اجتماعی و حتی اقتصادی دارند. به‌ویژه در زمینه مشکلاتی مانند سرقه، لازم است که مسئولان جوامع به این مقوله توجه ویژه‌ای داشته باشند. در مطالعات مربوط به افراد بازپروری شده، ضعف در پایبندی به اصول دینی و اعتقادی مشاهده شده است. به گفته قربان حسینی (۱۳۷۱)، اعتقادات دینی به دو علت اساسی مانع از ارتکاب اعمال نادرست می‌شود. نخست، فرد مؤمن در دل و اندیشه خود جایی برای هوا و هوس ندارد. او به هیچ‌وجه اسیر حرص و جاه‌طلبی دنیوی نیست و هیچ نیرویی نمی‌تواند او را از مسیر هدایت منحرف سازد. با قناعت و توکل به خداوند، او نیازهای دنیوی را تنها در حد ضرورت از راه مشروع تأمین می‌کند. دوم، اعتقاد به حلال و حرام، عاملی است که از ارتکاب اعمال نادرست توسط افرادی که پرهیزکار و دیندار هستند، جلوگیری می‌کند (صادقیان، ۱۳۸۶).

۱۱- معیارهای دین اسلام بر سبک زندگی

۱۱-۱- جهت بخشیدن به زندگی

ساموئل هانتینگتون در آثار خود اشاره می‌کند که دین به زندگی نخبگان جوامع در حال مدرن شدن، جهت و معنا می‌بخشد. امام خمینی (ره) نیز در تبیین رابطه اسلام با زندگی روزمره، بر جامعیت و شمول دین تأکید داشته‌اند و می‌فرمایند: مذهب اسلام نه تنها به انسان می‌آموزد که چگونه باید خدا را عبادت کند، بلکه به او نشان می‌دهد که چگونه باید زندگی کند، روابطش را با دیگر انسان‌ها چگونه تنظیم نماید و حتی روابط جامعه اسلامی با سایر جوامع چگونه باید برقرار گردد. هیچ حرکت فردی یا اجتماعی نیست که اسلام برای آن حکمی نداشته باشد (حسین‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱، ۵۸:۵۷).

۱۱-۲- رویکرد مثبت به آینده

احراز هویت دینی برای نسل جوان به منزله تقویت روحیه امیدواری و نشاط برای آینده‌ای بهتر است. زیرا از جلوه‌های دین مبین اسلام انتظار حکومت جهانی حضرت مهدی (عج) است. نسلی که منتظر است در حقیقت به فردایی امیدوار می‌باشد به مراتب بهتر از امروز است. علاوه بر این امر قومی که انتظار مصلحتی را می‌کشند خود باید صالح باشند (همان ۵۷).

۱۱-۳- وحدت اعتقادی.

برنارد ابوس، معتقد است که در جهان اسلام در مورد اضطراب مسلمانان بارها این تمایل را نشان داده‌اند که در قالب یک وحدت دبی هویت بنیادین و ایمان خود را باز یابند، یعنی هویتی که نه با معیارهای قومی با سرزمین، بلکه به وسیله اسلام تعریف شده باشد (همان ۵۷).

۱۱-۴- هویت دینی زمینه ساز هویت تمدنی

امام راحل نیز باتوجه به رابطه دین و تمدن می‌گویند اسلامی که بیشترین تأکید خود را بر اندیشه و فکر قرار داده است و انسان را به بازداري از همه خرافات و اسارت قدرت‌های ارتجاعی و ضد انسانی دعوت می‌کند. چگونه ممکن است با تمدن و پیشرفت و نوآوری‌های مفید بشر که حاصل تجربه‌های اوست. سازگار نباشد (همان ۱۵۷).

۱۱-۵- مقبولیت اجتماعی

دین‌داری نه تنها پاسخ به یک نیاز فطری است؛ بلکه بر پذیری اجتماعی نیز اثرگذار است. زیرا فطرت‌های پاک زلال جدایی‌ناهایی را که موجد و خدا خویند. پیش از دیگران مورد اعتماد می‌دانند. هر چند خود به دلایل آن آگاه نباشند (همان ۵۸)

۶-۱۱- عدالت محوری دین

مردم در ابتدا یک امت واحد بودند، پس خداوند پیامبران را به عنوان بشارت‌دهنده و هشداردهنده فرستاد و با آنان کتاب خود را به حق نازل کرد تا در میان مردم در مسائلی که اختلاف داشتند داوری کنند. اما تنها کسانی که کتاب به آنها داده شده بود، بعد از دریافت دلایل روشن، در این اختلافات دچار جدال و نزاع شدند. این اختلافات به دلیل ظلم و حسدی بود که در دل‌هایشان وجود داشت. اما پس از آن، خداوند مؤمنان را به توفیق خویش هدایت کرد و آنها را به آنچه که در آن اختلاف داشتند، به حقیقت رهنمون ساخت. خداوند هر کسی را که بخواهد به راه راست هدایت می‌کند.

"كان الناس أمة واحدة، فبعث الله النبيين مبشرين ومنذرين وأنزل معهم الكتاب بالحق ليحكم بين الناس فيما اختلفوا فيه وما اختلف فيه إلا الذين أوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغيا بينهم فهدى الله الذين آمنوا لما اختلفوا فيه من الحق، والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم".

۱۲- بررسی معنادرمانی در آموزه‌های دین مبین اسلام

معنادرمانی به معنای ایجاد امید، توکل و توسل به نیروهای عظیم است که این باور و اعتقاد در تمامی فرهنگ‌ها و قومیت‌ها وجود دارد. در کشور مسلمان ایران، خداوند یگانه و بی‌همتا است. تحقیقات متعدد نشان داده‌اند که بسیاری از بیماران روانی و روحی توانسته‌اند با استفاده از آموزه‌های دینی و مذهبی بر مشکلات خود غلبه کنند. معنادرمانی به شدت تحت تأثیر زمینه‌های فرهنگی، باورها و ارزش‌های درون فرهنگی است. یکی از تحقیقات در رابطه با اثربخشی آموزه‌های دینی بر سلامت روان نشان داده است که در روند معنادرمانی، همراه با تلاوت قرآن و دعا، علائم افسردگی در مرحله پس از آزمون و پیگیری نسبت به قبل از درمان کاهش یافته است. به عبارت دیگر، ادغام معنادرمانی با تلاوت قرآن و دعا موجب کاهش علائم افسردگی و بهبود عملکرد سیستم ایمنی بدن می‌شود. این یافته‌ها با پژوهش‌های کامر (۲۰۰۵) و به نقل از کرنول (۲۰۱۱) هم‌راستا است که نشان می‌دهد افراد دیندار در مقایسه با افراد غیر دیندار و کسانی که خدا را سرد و بی‌توجه می‌پندارند، کمتر احساس تنهایی کرده و کمتر به بدبینی، افسردگی و اضطراب دچار می‌شوند. استفاده از راهبردهای مقابله‌ای دینی مثبت، چه مبتنی بر اسلام و چه جهانی که بیشتر بر رابطه فرد با خدا، عشق، اعتماد و توکل بر خدا تأکید دارند، پیامدهای مثبت ناشی از چالش‌ها را تسهیل کرده و امکان تعالی پس از ضربه را افزایش می‌دهند (حمید نجمه و ویسی، ۱۳۹۱، ۳۷).

۱۳- روند پیشنهادی جهت دستیابی به سعادتمندی ایرانیان در پرتو سبک زندگی ایرانی اسلامی

- به کارگیری آموزه‌های دینی و ریشه‌های فرهنگی کشور: بهره‌گیری از آموزه‌های دینی و فرهنگی موجود در کشور به منظور رشد و تقویت هویت ملی و میهنی، و از بین بردن تأثیرات منفی و آسیب‌زای الگوهای بیگانه. در صورت ضرورت، استفاده از الگوهای مناسب بیگانه که همسو با ارزش‌ها و اصول جامعه اسلامی باشد.
- تداوم و پویایی در حفظ آرمان‌های تاریخی، فرهنگی و دینی: حفظ و تقویت آرمان‌های تاریخی و فرهنگی، دینی و مذهبی به عنوان اساس رشد و اعتلای هویت ملی و اسلامی کشور. تلاش برای پیوستگی و تداوم این ارزش‌ها در برابر تغییرات اجتماعی و جهانی.
- توکل و توسل به خداوند و پیامبران: توکل به خداوند و توسل به دستورات توحیدی الهی، پیامبران و معصومین (علیهم‌السلام) به عنوان راهنما و پیشوایان برای زندگی سالم فردی و اجتماعی. استفاده از آموزه‌های الهی و پیام‌آوران الهی برای دستیابی به سعادت واقعی.
- تلاش برای سعادت فردی و اجتماعی: اقداماتی که در جهت سعادت و رفاه فردی و اجتماعی صورت می‌گیرد، با تمرکز بر سلامت روانی، اجتماعی و معنوی افراد جامعه. تلاش برای ایجاد شرایطی که به رشد و تعالی افراد و جامعه کمک کند.
- حفظ ارزش‌های فرهنگی و حمایت از تولیدات داخلی: تلاش برای حفظ و تقویت ارزش‌های فرهنگی جامعه اسلامی و خانواده، با حمایت از تولیدات و فرهنگ داخلی. همچنین، تشویق به مصرف کالاهای ایرانی و ارتقای فرهنگ خودکفایی و استقلال در سطح جامعه.

۱۴- اثرگذاری اصول اسلام بر سرمایه اجتماعی

دین اسلام به مسئله اجتماع و تقویت روابط اجتماعی مسلمانان توجه ویژه‌ای دارد. به عنوان مثال، می‌توان به اصول «وحدت»، «اخوت» و «تعاون» اشاره کرد که در چارچوب اخلاق اجتماعی اسلام قرار می‌گیرند. افسری (۱۳۹۱) دین را عامل تعیین‌کننده‌ای در افزایش سرمایه اجتماعی می‌داند و همچنین سرمایه اجتماعی را عامل مهمی در توسعه اجتماعی و فرهنگی جوامع می‌شمارد. کتابی، محمود و همکاران (۱۳۸۸) و الویری (۱۳۸۲) نیز معتقدند که دین به‌ویژه دین

اسلام، اصلی‌ترین، پایدارترین و کارآمدترین عامل تولید سرمایه اجتماعی است که از طریق تأثیر بر اخلاق، موجب ارتقای این سرمایه می‌شود.

نتایج مطالعه مهرگان و دلیری (۱۳۸۹) نشان می‌دهد که سرمایه مذهبی (دین اسلام) می‌تواند بسیاری از جنبه‌های مثبت سرمایه اجتماعی، مانند اعتماد، دسترسی به اطلاعات و مشارکت اجتماعی را پوشش دهد و نقص‌های موجود در آن را برطرف نماید. وجود سرمایه مذهبی باعث می‌شود که سرمایه‌های فیزیکی، انسانی و اجتماعی به طور مؤثر و بهینه در دسترس قرار گیرد و از آن‌ها استفاده مناسب صورت گیرد. به این ترتیب، اصول اسلامی به طور مؤثر و چشمگیری بر سرمایه اجتماعی تأثیرگذار هستند.

۱۵- نتیجه

مردم ایران با پذیرش دین اسلام و بومی‌سازی آن در زندگی روزمره، توانسته‌اند گام‌های مؤثری در ارتقای سطح سلامت، رفاه اجتماعی و اقتصادی خود بردارند و در عین حال، زندگی دنیوی و اخروی خود را از خطر پوچ‌گرایی و جاهلیت دور کنند. این تحول از طریق پیاده‌سازی آموزه‌های دینی، موجب شکوفایی ابعاد مختلف زندگی فردی و اجتماعی در جامعه اسلامی شده است.

سبک زندگی اسلامی به مجموعه‌ای از مؤلفه‌های مختلف تقسیم می‌شود که شامل مواردی چون تشکیل خانواده، ازدواج، تغذیه، مسکن، معماری، الگوی مصرف، تفریحات، شیوه زندگی روزمره، هنر، ادبیات و سینما است. این مؤلفه‌ها نشان‌دهنده تلاش برای حفظ تعادل میان دنیای مادی و معنوی فرد و جامعه هستند.

در جوامع اسلامی، نهادهای دینی و اجتماعی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند و مردم همواره در مناسبت‌ها و موقعیت‌های مختلف در این نهادها حضور فعال دارند. این مشارکت‌های اجتماعی و دینی نقشی اساسی در گسترش و ترویج سبک زندگی اسلامی دارند. بسیاری از صاحب‌نظران بر این باورند که موفقیت در نظام سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، در گرو هویت‌سازی فرهنگی و تقویت سبک زندگی اجتماعی است.

آداب‌ورسوم، سنن، فرهنگ بومی و باورهای دینی بخش‌های اساسی از شیوه زندگی مردم به شمار می‌آیند که در کنار اصول اسلامی، موجب ارتقای فرهنگ عمومی و ایجاد هنجارهای اجتماعی می‌شود. به‌ویژه در کشور ایران، دین اسلام به‌عنوان عامل بازدارنده بسیاری از مشکلات اجتماعی و هنجارهای منفی عمل کرده و موجب تقویت وجدان کاری و انضباط اجتماعی می‌شود. اعضای جامعه با پایبندی به معیارها و قواعد سبک زندگی اسلامی، می‌توانند انضباط فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی خود را بهبود بخشند و در نهایت زندگی دنیوی و اخروی خود را ارتقا دهند.

- ۱- اقرآن کریم. ۲- نهج البلاغه *
- ۳- آزاد ارمکی، تقی (۱۳۸۶)، «زندگی روزمره در ایران زندگی روزمره قدرت و فرهنگ تهران، جهاد دانشگاهی.
- ۴- آشنا، حسام الدین روحانی محمدرضا (۱۳۸۹) هویت فرهنگی ایرانیان از رویکردهای نظری تا مؤلفه‌های بنیادی، فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات فرهنگی، شماره ۴ شماره صفحه: ۱۸۵-۱۵۷
- ۵- احمدی فر مصطفی رضایی اصفهانی محمد علی (۱۳۹۰) تأمین بهداشت روانی اقتصاد و تقویت آن از منظر آموزه‌های دینی"، فصلنامه تخصصی پژوهشهای میان رشته ای قرآن کریم، شماره ۴ شماره صفحه: ۲۲- ۱۷
- ۶- الویری، محسن، (۱۳۸۲) سند چشم انداز توسعه و سرمایه اجتماعی فصلنامه آموزشی پژوهشی پژوهشنامه حقوق اسلامی. شماره ۱۲-۱۱، شماره صفحه: ۲۷
- ۷- افسری، علی (۱۳۹۱) سرمایه اجتماعی در اسلام، فصلنامه تخصصی پژوهشهای میان رشته ای قرآن کریم، شماره ۱، شماره صفحه: ۱۱۸-۱۰۱
- ۸- اصغری، محمود (۱۳۹۲) دین، وجدان کاری و رابطه ی آن با سبک زندگی، نشریه علمی ترویجی پژوهش های اجتماعی اسلامی، شماره ۲ (پیاپی ۹۷ شماره صفحه: ۹۲- ۶۹
- ۹- بندیکس راینهارد (۱۳۸۵) سیمای فکری ماکس وبر ترجمه رامید محمود تهران، انتشارات هرمس
- ۱۰- پاکاک، رابرت (۱۳۸۱)، «مصرف» ترجمه صبری خسرو تهران، انتشارات شیرازه
- ۱۱- ثقه الاسلام کلینی ابی جعفر محد بن یعقوب بن اسحاق الکلینی الرازی (۱۳۵۹) اصول کافی، ترجمه مصطفوی، سید جواد، چهار جلدی جلد ۲ تهران انتشارات علمیه اسلامیه.
- ۱۲- حسن پور لمر، سعید (۱۳۹۳) بررسی و تحلیل نقش زن در جامعه اسلامی از منظر قرآن کریم کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی، شماره صفحه: ۱۷-۱، قم
- ۱۳- حمید، نجمه ویسی، شویو (۱۳۹۱) اثربخشی معنادرمانی توام با تلاوت قرآن و دعا بر افسردگی و سلول T کمکی (CD۴)، فصلنامه تخصصی پژوهشهای میان رشته ای قرآن کریم، شماره ۲ شماره صفحه: ۳۸-۲۷
- ۱۴- حسین زاده داوود عزیزی غلامرضا، شوقی بهزاد (۱۳۹۱) بررسی عوامل موثر در تحکیم هویت دینی دانش آموزان دوره متوسطه مطالعه موردی آموزش و پرورش اسلامشهر)". فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش های اعتقادی کلامی، شماره ۶ شماره صفحه: ۷۳ - ۵۳
- ۱۵- دورانت ویل (۱۳۷۱). «لذات فلسفه» ترجمه زریاب، عباس تهران، شرکت سهامی
- ۱۶- ربانی رسول، شیرین حامد (۱۳۸۸) اوقات فراغت و هویت اجتماعی فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات فرهنگی ایران، شماره شماره صفحه: ۲۴۲-۲۰۹
- ۱۷- زمانی محجوب حبیب (۱۳۸۵) نگاهی به نسبت دین و حکومت در ایران قبل از اسلام، فصلنامه مریبان فلسفه و کلام، شماره ۲۲، شماره صفحه: ۷۷-۵۵
- ۱۸- سریع القلم محمود (۱۳۸۳)، «پارادوکس هویت در ایران تقابل لیبرالیسم و اسلام علیخانی علی اکبر هویت در ایران تهران پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی، تهران
- ۱۹- سیف اللهی، سیف الله حافظ امینی حمیرا، (۱۳۸۸) برنامه های توسعه اقتصادی - اجتماعی و تأثیر آن بر واگرایی و همگرایی گروه های قومی در ایران پژوهش نامه علوم اجتماعی، شماره ۲ شماره صفحه: ۱۰۳-۶۹

- ۲۰- شکوری، علی (۱۳۸۵) تمایز پذیری و هویت اجتماعی مبتنی بر مصرف مطالعه موردی جوانان شهر تهران، نشریه علمی پژوهشی مجله جهانی رسانی نسخه فارسی - شماره ۲ شماره صفحه ۱۰۳۴
- ۲۱- شالچی، وحید، (۱۳۸۷) سبک زندگی جوانان کافی شاپ فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات فرهنگی، شماره ۱، شماره صفحه ۹۳-۱۱۵
- ۲۲- صادقیان احمد، (۱۳۸۶) قرآن و بهداشت روان قم، انتشارات پژوهشهای تفسیر و صوم قرآن
- ۲۳- صادقی حسن آبادی مجید نیلی آبادی هاجر (۱۳۸۹) دین انسانی با انسان دینی، فصلنامه علمی پژوهشی انسان پژوهی دینی ، شماره ۲۴ شماره صفحه: ۱۲۳-۱۲۴
- ۲۴- طاهریان طاهره (۱۳۸۹) اطلاع رسانی تربیت بدنی و ورزش از منظر اسلام نشریه رشد آموزش تربیت بدنی، شماره ۳۶ شماره صفحه: ۴۷
- ۲۵- مدی، عبد الواحد بن محمد (۱۳۶۶) تصنیف غرر الحکم و درر الکلم ترجمه درایتی مصطفی، قم، مکتب الاعلام الاسلامی مرکز نشر
- ۲۶- علی آقا پیروز خدمتی ابوطالب شفیعی عباس بهشتی نژاد سید محمود (۱۳۸۳) مدیریت در اسلام» قم، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
- ۲۷- علوی، سید علی اعتصامی، سید محمد کاظم (۱۳۸۸) بررسی عوامل موثر بر انگیزه توفیق طلبی از دیدگاه آموزه های دینی. نشریه اندیشه مدیریت راهبردی شماره ۲ شماره صفحه ۷۵-۱۰۰
- ۲۸- عبدالکریم سروش (۱۳۷۷) رازدانی و روشنفکری و دینداری تهران موسسه فرهنگی صراط
- ۲۹- قربان حسینی علی اصغر (۱۳۷۱) جرم شناسی و جرم یابی سرقت تهران، انتشارات: جهاد دانشگاهی
- ۳۰- فرزندی فرانک جهانگیر اکرم (۱۳۸۸) آموزه های قرآنی و نقش نورونهای آینه ای مغز در اثبات اثر مشاهده و ثبت در ایجاد رفتار متقابل ، فصلنامه تخصصی پژوهشهای میان رشته ای قرآنی ، شماره ۲ شماره صفحه ۵۵-۶۰
- ۳۱- کریمخانی، حسن (۱۳۹۱) جایگاه آموزه های دینی در عملکرد رفتاری دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران فصلنامه علمی پژوهش اجتماعی، شماره ۱۴ شماره صفحه: ۱۷۴- ۱۵۵
- ۳۲- کتابی محمود گنجی محمد احمدی یعقوب معصومی رضا (۱۳۸۳) دین سرمایه اجتماعی و توسعه اجتماعی فرهنگی ". فصلنامه علمی پژوهشی علوم انسانی شماره ۱۷ شماره صفحه: ۱۹۲ - ۱۶۹
- ۳۳- کاظمیان، زیبا (۱۳۹۱) راهبردهای بنیادی تبلیغات در تعلیم آموزه های دینی و تربیت اسلامی دو فصلنامه علمی - پژوهشی تربیت اسلامی شماره ۱۴ شماره صفحه ۱۴۰-۱۲۳
- ۳۴- مهدوی کنی، محمد سعید (۱۳۸۶) مفهوم سبک زندگی و گستره آن در علوم اجتماعی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ، شماره ۱ شماره صفحه ۱۹۹-۲۳۰
- ۳۵- ویر، ماک (۱۳۷۴) اقتصاد و جامعه ترجمه منوچهری ترابی نژاد و عمادزاده، تهران، انتشارات مولی
- ۳۶- ویر، ماکس (۱۳۸۳)، «دین قدرت جامعه، ترجمه تدین احمد تهران، انتشارات هرمس
- ۳۷- همیلتون محکم (۱۳۷۷) جامعه شناسی دین ترجمه ثلاثی محسن، قم، انتشارات تبیان
- ۳۸- Cheney, D (۱۹۹۴) The cultural turn. New York Routledge
- ۳۹- Lesli, G. R., Larson, R. F., & Gorman, B. L. (۱۹۹۴) Introductory Sociology. Oxford: Oxford Un. Press
- <http://wikifegh.ir/DA/AY/DA/B4/DA/BY/DA/By/DA/AY/DA/B1> ۴۱/ منبع سایت اینترنتی